

18 Kasım 1990

0000325

Adapazarı Cezzaevi

Sevgili Nabi,

Yarın avukat geleceğini söylemişti. Gelir mi bilmiyorum. Eger gelecek olursa bu mektubu onun kanalıyla sana iletmeye çalışacağım.

Aslında, bana yazmış olduğun son mektupta benden açmamı istediğin, düşüncelerimi söylememi istediğin konularda çok daha ayrıntılı yazmayı düşünmüştüm. Fakat şimdi görüyorum ki, eğer bunu yapmaya kalkarsam beni daha epey beklemen gerekecek. Evdeki hesaplar çarşıya ne zaman uyumuş ki! İşte o nedenle, daha fazla gecikmeden, biraz bölük pörçük de olsa, sorduğun konulardaki düşüncelerimi iletayım dedim. Ama ondan önce...

Yayınlanmış olan tezleri (yani Adımlar'ın 1. Ek'ini) çok dikkatli bir biçimde incelemeye çalıştım. Bu tezler konusundaki düşüncelerimi başlıklar biçiminde de olsa belirterek başlarsam, senin sorduklarına verdiğim yanıtlar da belki daha anlaşılır olur.

Bilge geldiğinde, senin ağzından aktararak, bundan önce yazıp sana yollamış olduğum xax yazı, not, vb.'lerdeki düşüncelerin tezlerde hep yer aldığını söylemişti. Okuyunca gördüm ki, bu doğru. Ama tezlerin bütününde benim düşüncelerimden hiç biri yok. Yapılan, benim yazdıklarımın bazı fikirler, hatta yalnızca bazıları değil, en önemli fikirler tezlere konmuş. Ama o fikirlerle hiç bir bağlantısı olmayan, taban tabana zıt fikirlere monte edilerek. Dolayısıyla bu tezlerde ben kendi fikirlerimi göremedim. Bu söylediklerim daha çok Zülfü'nün yazdığını söylediğin bölümlere ilişkin. Senin yazdığın Y öntem konusu üzerindeki gelince: Çıkış noktasında ve varılan sonuçta hem fikirim. Ama arada kalan bölümde, yani çıkış noktasından sonuca varmak için yürütülen uslamamada ve tezlerde hem fikir değilim. Ama bunun senin için sürpriz olan bir yanı olmamalı, çünkü benim hangi temel fikri savunduğumu yazdığım mektuplarda, gönderdiğim yazılarda açıkça belirtmiştim. Benim merak ettiğim konu, o yazdıklarım konusunda senin ne düşündüğün, hangi sonuca vardığın idi. Tezleri okuyarak bunu öğrenmiş buluyorum. Sen de, son yazdığım mektupta, "yazdıklarını yeniden okuyorum, anlayamadığımız hiç bir ciddi konu yok, yalnız..." (ya da tam cümleyi anımsamıyorum, bu anlama gelecek biçimde) diyordun. Şimdi ne demek istediğini gayet iyi anlıyorum. Sen de benim dediğimi diyorsun: Çıkış noktasında ve varılan sonuçta aynı düşünüyoruz, ama arada... Bu noktaya takılıyorsun.

Ahmet KARDAM
Tarafından bağışlanmıştır
TÜSTAV

Kişi olarak, birbirimizden farklı düşündüğümüz noktaları tezler yayınlanmadan önce, karşılıklı yazışarak tartışabilmeyi tercih ederdim. Birbirimizi ikna etme açısından değil. Böyle bir şey olsa elbet çok hoş olurdu, ama elbet şart değil ve hiç bir şekilde hiç bir şeyi belirleyici değil. Ama eğer bunu yapabilseydik, o zaman belki tezlerin bu kadar keskin uçlu olmasına gerek kalmaz, onları çok daha "çoğulcu" tezler halinde sunmak, öyle tartışmak mümkün olurdu. İşte bundan ötürü biraz üzülüm. Yoksa, elbet sonuçta, eğer uygun görülüyorsa, tartışma süreci sonun da, tezler o hale getirilebilir, geleceğinden de aslında kuşku yok. Fakat bir nokta daha var: Eğer daha önce tartışabilseydik, tezler o zaman bu eklektik yapısından, onları anlaşılmasız kılan bu temel eksikliğinden büyük çapta arınabilirdi herhalde. Ben Bayrampaşa'dayken yazdığın bir mektupta eklektizm konusunda bir şeyler yazmıştın. O zaman ne demek istediğini tam anlamamıştım. Yaşamdaki gerçek çelişkilerin düşünceye yansımaları olarak eklektizmi kaçınılmaz görüyordun. Bu hiç katılmadığım bir düşünce, o yüzden olsa gerek anlamamıştım. Ama galiba ~~maxxxxxxxx~~ o konuda da ne demek istediğini hem tezleri okuyunca, hem de tez komisyonunun çalışması biçimi konusunda söylediklerini düşününce, şimdi anlıyorum. Bu eklektizm konusundaki düşüncelerimi de kısaca belirtmeye çalışacağım.

Ama önce, üzerinde anlaştığımız çıkış noktası ve sonuç noktası deyince ne kastettiğimi yazmak istiyorum; bir de ikisi arasında ~~kaxax~~ uzanan "yol"un seçiminde farklılaşmanın neden önemli olmadığını, daha doğrusu önemli olmaması gerektiğini göstermek istiyorum.

Tümüyle katıldığım üç çıkış noktası var. Bunlar: 1) Marksizmin krizinin uygulama krizi olmayıp teorinin krizi olduğu; 2) Kuramın krizinin aynı zamanda yöntemin krizi demek olduğu, kuramla yöntemi ayırmanın mümkün olmadığı; ve 3) pozitivistimin kesin reddi. Hem fikir olduğumuz sonuç noktası ise şu: Senin "merkez-çevre" paradigması diye ifade ettiğin Devlet/toplum ya da başka adlarla da anılabilir, işte öyle bir paradigma temelinde yeni bir teoriye olan ihtiyaç.

Fakat şu noktalar da var elbet: Tezler büyük bir vurguyla marksizmin bunalımından söz etmekle birlikte, bu bunalımın ne olduğu, nereden kaynaklandığı, vb. noktalarına ışık tutabilmiş değil. O nedenle de, yeni bir paradigma etrafında yeni bir teori zorunluluğu konusunda hiç ikna edici değil. Bu eksikliğinin kanımca iki nedeni var: 1) marksizmin yöntemini, tarihsel determinizmi, toplumsal formasyon kavramı, vb. gibi marksizmi marksizm yapan en önemli konuları

Ahmet KARDAM
Tarafindan başlanmıştır
TÜSTAV

nin bütün çabasının aslında bu olduğu söylenebilir. Bu onun niye afaroz edildiğini de açıklamıyor mu? Ama nereden girdim ben bu konuya? Başlayınca kendimi tutamıyorum. Sorduğum sorulardan birine yanıt vermeye çalışırken bu konuya nasıl olsa tekrar döneceğim. (Biz bu konuları tartışabileceğimiz bir yayın çıkaracak mıyız hiç?) Ama sözümü tamamlayayım: Determinizmi kesin reddetmeliyiz, derken indeterminizmi mi önermiş oluyoruz tezlerde, burası da hiç açık değil. Aslında, öyle olması lazım, ama bunu açıkça söylemekten kaçınıyor tezler.

Demir yukarıda, tezlerin bir kuremin ne olduğu konusunda net fikirlere sahip olmadığını söylemişim. Nitekim, bunun bir kanıtı da en sondaki temel tezde: Çoğulcu kuramsal çerçeve, yani değişik paradigmalara dayalı değişik ve çelişik kuramları kendi çatısı altında toplayabilecek genel bir çerçeve-kuram tezi. Benim anlayabildiğim kadar ve bildiğim kadarıyla böyle bir şey hiç mümkün değil, ne doğa bilimlerinde ne toplumsal bilimlerde, hiç bir yerde. Çünkü mantıksal sonuçlarına götürüldüğünde bu tez, kuram fikrinin kendisinin reddi anlamına gelir. Eğer bilimler tarihi ve bilim felsefesi incelenebilmiş olsaydı böyle bir tez sanırım ortaya atılmazdı. Sözü uzatmamak için ne demek istediğimi bir örnekle göstermek istiyorum. Newton fiziğini, Einstein fiziğini ve Planck'ın fiziğini, bunların hepsini birden kucaklayabilecek, hepsiyle bağdaşık bir paradigma etrafında bunları içerebilecek bir çerçeve-kuram mümkün mü? Böyle bir şeyin mümkün olduğunu gösterebilmek, bilim tarihinde ve felsefesinde devrim olurdu. Hayır, bence böyle bir şey mümkün değil. Ama şu mümkün: Diyelim fizik alanında birbiriyle taban tabana zıt paradigmalardan savunucusu fizikçiler, hepsinin ortak hedeflerine hizmet eden aynı enstitünün çatısı altında çok uyumlu ve verimli, hepsini gerçeğe biraz daha yaklaştıran, dolayısıyla insanlığı yaklaştıran bir çalışma yürütebilirler. Bunun için onları birleştiren bir çerçeve-kurama hiç de gerek yoktur. Tersine, böyle bir çerçeve-kuramın çatısı onların birlikteliğini derhal bozardı. Sanıyorum, senin öne sürdüğün bu tezden farklı olan kendi tezimi ortaya koymuş oluyorum. Fakat senin böyle bir tez ortaya atmaktaki amacını, motifini de gayet iyi anladığımı sanıyorum: Bütünsel bir parti teorisinin gerekliliğine olan inanç. Ama sanırım asıl kopmamız gereken dogma bu. Bu dogmadan kopmadıkça çoğulcu bir parti hayaldir. Daha önce yazdığım bir mektupta da kısaca değindiğimi sanıyorum: İnsanların aynı parti çatısı altında, aynı politik hedeflerde birleşebilme-leri için, aynı teoriye sahip olmaları hiç de gerekli değil.

Ahmet KARDAM
Taraftından bağışlanmıştır
TÜSTAV

kendi & mantığı geği

Abdül ARAZİM
Taraftından bağışlanmıştır
TÜSTAV

Politik hedeflerde birlik sağlayan insanların bu hedeflere hangi yollardan geçerek vardıkları önemli değildir. İster genel olarak toplumda olsun ister partide, çoğulculuğun temeli de bu düşüncedir. O bakımdan, örneğin seninle aynı noktaya farklı düşüncelerden geçerek varmış olmamızı belirleyici görmüyorum. Ama aynı nedenle, tezlerin hepimizin üzerinde anlaşacağı ortak bir kuram arayışını yanlış buluyorum, kendi önüne koyduğu çoğulculuk hedefiyle çelişkili buluyorum. Eğer bana sorulmuş olsaydı, yani fikrim alınmış olsaydı, tezlerin bu şekilde (bu içerikle) yazılmasına taraftar olmazdım. Politik hedefleri formüle eden, onları gerekçelendiren, bundan önceki politik hedeflerimizin ne yönde nasıl aşılması gerektiğini ortaya koyan tezlerdi önemli olan. Birliği sağlayacak olan budur. Bu birliği sağlamak için marksizmin krizde mi olduğu, eğer öyleyse bu krizin ne olduğu, nasıl aşılacağı, paradigmasının eksik ve faşlalıkları, vb. gibi konularda aynı düşüncede olmak şart mı? Eğer şarttır diyorsak, o zaman hem marksistleri, hem marksist olmayanları, hem dindarları, vb. bir araya getirmek hiç mümkün ~~değil~~ olmayacak demektir. Marksizmin sorunlarını tartışmak önemsizdir demek istemiyorum, yanlış anlaşılmasın. Bunları mutlaka tartışmalıyız, ama tek tek kişiler olarak. Konuşarak, yazarak... Ama bunlar için tez komisyonları kurmak, vb... İşte bunu doğru bulmuyorum. Umarım kongreye sunulacak son taslak bu ~~nitelik~~ hale gelir sonunda. Ama ben bu görüşlerimi ve önerilerimi zaten Adımlar'a yazacağım. Aslında yazmaya başladım da, daha bitirmediğim.

Fikirlerimi yazmamı istediğin konulara geçiyorum.

Eklektizm

Bu konuda fikrimi sormuyorsun. Ama ben söylemek istiyorum. 16 Temmuz 1990 tarihli mektubunda aynen şöyle diyordun: "Eklektik olmayı kötü görmüyorum, eklektizmden ne anlamak gerektiğine bağlı olarak. Eklektizm çelişkileri, uyumlaştırılması mümkün olmayan çelişkileri uyumlaştırmak ~~değil~~ demekse bu yanlış birşey olurdu. Böyle değil de, çelişkileri --ki yaşamda varolan-- olduğu gibi ifade etmek, ama onu yaşamın çözmesini esas almak eklektizm ise, bu hiç yanlış değil."

Marx'ın Hegel'den devraldığı çelişki kavramını (ki, Hegel bu kavramı ~~neşniklergexdixix~~ düşüncenin gelişimine uygulamıştı) düşüncenin ürünü olmayan nesnel gerçekliğe uygulamasının kendisi zaten tartışmalı. Soru şu: ~~Marx'ın Hegel'den devraldığı çelişki kavramını~~ Nesnel gerçek çelişkili olabilir mi? Çelişki yalnız düşünceye özgü bir kategori ^{değil mi?}. Ama bu tartışmayı bir yana bırakalım. Gerçeğin kendisi çelişkili olsa bile, bu çelişkiyi bizim ifade etmemiz, yani

onu göstermemiz elbet gerekli. Ama gerçek çelişkilidir, diyerek onu ifade edişimizin de, yani düşüncemizin de çelişkili olabileceğini kabul ettik mi, bu olmaz. Çalışkiyi ifade etmek ile çelişkili düşünmek aynı şey değildir, olamaz. O nedenle düşüncelerde eklektizm hiç bir şekilde savunulamaz. Hele eklektizm savunusu Marx'ın kendisine hiç atfedilemez. Ama Marx sonrası marksistler bunu yapmışlardır. Marksizmi güneşin altındaki herşeyi açıklayabilen, hiç bir zaman yanlış çıkmayan, yanlış çıkması da zaten mümkün olmayan bilim-dışı skolastik bir dogma haline getiren de zaten bu olmuştur. Marksistler marksizmin açıklayamadığı, ya da daha doğrusu daha önceki açıklamalarına uymayan bir olgu ile karşılaştığı her durumda, bunu "hayatın çelişkiliği" ile açıklayıp, teoriyi teorinin kendisiyle bağdaşmayan şekilde, sürekli tahrif edebilmişlerdir. Böylece diyalektiğin çözemediği, açıklayamadığı hiç bir şey kalmamıştır. Kendisi de diyalektik olan bir düşüncenin yanlış yapma olasılığı da kalmamıştır. Gerçek hayatın çelişkililiği ve bunun düşüncelerimize ~~yan~~ doğal yansıması! Sözde marksist epistemolojinin vardığı nokta burası olmuştur. Diyeceğim, gerçek yaşamda eklektisizm yoktur, yani gerçek eklektik değildir. Eklektik olan yalnız düşünceler olabilir ve o düşünceler de yanlıştır, gerçeğin ifadesi degillerdir.

Yöntem

Aslında bana bunu da sormuyorsun ama, daktilonun basına geçtim ya, eğer üzerinde düşündü isem, bir fikrim varsa söylemeden edemiyorum. Hem en son yazdığın 25 Kasım 1990 tarihli mektubunda, hem de Tezler'de "Marksist kuramı neyle, nasıl bir kuramla eleştirmek?" sorusuna yanıt aradığını söylüyorsun. Fakat bu şart değil. Yani, bir kuramı ve onun yöntemini eleştirebilmek için, mutlaka kendi içinde bütün, bir başka kuram ve yöntem gerekmez. Aslında bir kuramın eleştirisi bir başka kuramla yapılmaz gibime geliyor. Bir kuram bir başka kurama bir tek şey söyler: Sen yanlıssın, ben doğruyum, çünkü ben senin açıklayamadığın olguları açıklıyorum! Bunu söyledikten sonra, kendisine döner ve hangi olguları nasıl açıkladığını anlatmaya başlar. Thomas Kuhn'un kanımca çok haklı olarak işaret ettiği gibi, hiç bir kuram bir başka kuramı, ~~ikna edemez~~ kendi seçmiş olduğu yöntemle ve ~~deneylerle~~ deneylerle eleştiremez ve ikna edemez. Bir kuramın eleştirisi, gene o kuramın kendi içinde kalarak yapılır. Söyle: Diyelim A teorisi (a, b, c, d, ...) olgularını açıklamaktadır, daha doğrusu açıkladığı iddiasındadır. Eleştiri bu noktada başlar. Yani A teorisinin bu olguları açıklayamadığını göstermekle

Ahmet KARDAM
Tarafindan bağışlanmıştır

TÜSTAV

başlar. Ya da genellikle olan şudur. Ortaya o güne kadar görülmeyen öyle bir (x ve y) olguları çıkar ki, bunları da normal olarak açıklaması gereken A teorisi bunu yapamaz. O zaman o güne kadar açıklayabildiğine inanılan (a, b, c, d, ...) olgularını da gerçekte açıklayamamış olabileceği kuşkusuna ortaya çıkar. İşte eleştiri başlamıştır. Yani bu eleştiri için bir başka kuramın ~~er~~ ve yöntemin ortaya çıkması gerekmez. Hatta bu hiç olmaz. Tersine, yeni kuram işte A teorisinin bu kendi içindeki eleştirisinden doğar. A teorisinin açıklayamadığı olgular arttıkça o teorinin krizi de derinleşir. Krizin ortaya çıkması yeni bir teori arayışının da başlangıcıdır. Bu süreç sonunda bir başka paradigmaya ve yöntemeye dayalı B (ve belki de C, D, E, ...) teorisi ortaya çıkar. B teorisi ortaya çıktığı anda da zaten eleştiri esas olarak bitmiş demektir. B teorisi eleştirmeyi bırakır, çünkü eleştirerek kendisini üretmiştir. O noktadan sonra B, kendisini, yaptığı deneylerle doğrulamaya yönelir, A teorisini aştığını kanıtlamaya yönelir.

İşte bu nedenle, gereksiz, hatta olanaksız bir soru sorduğum kanısındayım. Oysa yapılması gereken Marx'ın teorisinin krizini açıklayabilmektir, yani hangi olguları neden açıklayamadığını bulabilmek, ortaya koyabilmektir. Ama tezler ne yazık ki, ~~xxx~~ bunu yapmaktan kaçınmış, yapılamayacak bir şey arayışına, marksizmi eleştirecek bir kuram ve yöntem arayışına yönelmiştir. Hem de öyle bir kuram ki, hem marksizmi açacak hem de marksizmi içerecek, yani gene marksist olacak. Olanaksızın peşine düştüğümüzü düşünüyorum.

Tarihsel Materyalizm ve tarihsel determinizm:

Bana asıl sorduğum konu galiba bu. "Nihayet gelebildim. Nasıl bu kadar gevezeleşebiliyorum, ben de sağlıyorum. Eskiden böyle değildim, hapishane yaptı. Neyse, çıkınca geçer herhalde.

Şöyle diyorsun: "Tarihi kavramada tarihsel maddeciliğin rolü ve bunun yöntemsel olarak seçilmesi ile somutu, günceli bu yöntemle açıklamanın yetersizliğini, somutun analizinin farklı bir yöntemi gerektirdiğini düşünüyorum."

Tarihsel materyalizm konusundaki düşüncelerimi hem mektuplarımda, hem gönderdiğim yazılarda söylemiştim. Tek cümleyle ifade etmem gerekirse, ben zaten tarihsel materyalizmin doğru olmadığını düşünüyorum. Yani senin söylediğinin de çok ötesinde bir şey söylüyorum. Dolayısıyla senin söylediğini haydi haydi söylemiş oluyorum. Yani Tarihsel materyalizmin yalnız günceli değil, tarihi de açıklayamadığını söylüyorum. Bu konu bizi tekrar yayınlanmış olan tezlere getiriyor. Sen orada çok ilginç bir görüş savunuyorsun. Diyorsun ki, tarihsel materyalizm (üretim

tarzı) günceli ve somutu açıklayamaz ama, tarihi açıklar; tarih söz konusu olduğu sürece geçerliliğini tümüyle korumaktadır. Bu tez beni çok şaşırttı. Bunu kanıtlamaya yönelmediğin için böyle bir düşünceye nasıl varabildiğini bilmiyorum. Ama bu haliyle düşüncenin kendi içindeki çelişki çok açık: Dün güncel ve somutken bu günceli ve somutu açıklayamayan tarihsel materyalizm, daha sonra, yani o güncel ve somut tarih olduktan sonra onu açıklayabiliyor! Aynı şekilde, içinde bulunduğumuz şu anın somutunu açıklayamayan tarihsel materyalizm, biz yarına geçtiğimizde onu açıklayabilecek hale gelmiş olacaktır. Sence böyle bir şey gerçekten mümkün mü?

Ama sanıyorum, takıldığın noktayı anlıyorum. Çünkü galiba geçtiğimiz Mart ayında falandı, aklım tarihsel materyalizmin yanlışlığına ikna olmuşken, yüreğim buna karşı korkunç bir direnç içindeydi, korkunç bir iç savaş içindeydim, ne uyku kalmıştı ne birşey. Kafama takılan nokta şuydu: Son kerte..., ya da son tahlilde... Eğer gerçekten böyle ise, o zaman ancak son kertede ya da son tahlilde denen o şeyin, doğası gereği hiç bir zaman son kerte ve son tahlilde olmayan politikaya ışık tutabilmesi olanaksızdır. Ya son kerte diye bir şey yoktur, yani politikanın da bir parçası olduğu üst yapı tümüyle bir "gölge oyunudur", yani hiç bir özerkliği yoktur, altyapıdaki süreçlerin dolaysız bir yansımasıdır. Ancak o zaman günceli, somutu açıklayabilir, politikaya yol gösterebilir. Ki, bunun doğru olmadığını çok şükür öğrenmiş bulunuyoruz. Ya da son kertede, ya da son tahlilde diye bir şey vardır (Engels'in yaşamının son yıllarında teorinin içine düştüğü açmazlara çare bulmak için geliştirdiği bu çirkin kavram), ama o zaman da Tarihsel Materyalizm (yani marksizmin bizzat kendisi) dünyayı değiştirmeye hizmet eden bir felsefe, bir teori değil, olsa olsa tarihçilerin elinde tarihi incelemek için kullanacakları bir yöntemden başka bir şey değildir. Eğer öyleyse, o zaman da zaten bizim işimize yarayacak bir şey değildir. Biz tarihçi değiliz, tarihçi olarak da dünya değiştirilemez, o zaman bize bu teori ne lazım?

Benim bu konudaki iç savaşımı sonuca bağlayan, Gramsci üstüne okuduklarım ve sonra da bizzat kendisini okumam oldu. Tarihsel materyalizmde Gramsci'yi rahatsız eden nokta, Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı'ya Önsöz'deki (1859) ve Kapital'in 1. Cildinin Önsözü'ndeki (1867) yöntemin mekanizmi, determinizmi. Gramsci, bu yöntemin, içerdiği bu mekanik determinizmden arındırılmayacak olursa, bunun kaba bir materyalizme hizmet etmekten başka bir şeye yaramayacağını, tarihçilerin elinde bir inceleme yönteminden başka

bir şey olmayacağını düşünüyor. Marx'ın katkısını yalnızca Tarihsel Materyalizm teorisinden ve artı-değer teorisinden ibaret gören Engels'i, adını anmadan, ama ağır bir biçimde eleştiriyor. Bütün çabasını, Marx'ın Tarihsel Materyalizm görüşünü, gene Marx'ın Feuerbach Üzerine Tezleri'ndeki (1845) "dünyayı değiştirmek" görüşü doğrultusunda yeniden yorumlamaya ^{venyor} çalışıyor. O nedenle de, Marksizme Tarihsel Materyalizm denmesini değil, praksis felsefesi denmesini savunuyor. Yani defterlerinde sürekli Praksis Felsefesi diye yazması, kimilerinin sandığı gibi, sansürü atlatabilmek için uydurulmuş bir deyim değil. Ama sonuç olarak, olağanüstü önemli şeyler söylemesine rağmen sorunu çözemiyor. Çözebilmesi için, tarihsel materyalizmin üzerinde yükseldiği "ekonominin --ister ilk keredede ister son keredede-- belirleyiciliği" ilkesinin yanlışlığı sonucuna varması gerekirdi, bu ise artık marksizm olmayacaktı, ve değildir! (Ama Tezler'de yapıldığı gibi, marksizmi marksizm yapan ne varsa reddettikten sonra geriye kalan şeye gene marksizm denecekse, elbet ona diyecek bir şeyim olamaz.)

Ama marksizm'in kırk teorik krizi denilen şeyin esas kaynağı da burası. Ekonominin son keredeki belirleyiciliği ilkesi temeline dayalı toplumsal formasyon kavramı (yani tarihsel materyalizm), olguları açıklayamıyor. Açıklayamamasının nedeni, işte hiç bir doğruluğu olmayan, kanıtı da olmayan bu ilkedir. 19. yüzyıl dünyasını da açıklamıyordu, ama açıkladığı sanılıyordu ve bu boş bir sanı değildi, tıpkı Newton'un da 19. yüzyılın sonuna kadar fizik dünyayı açıkladığının sanılması gibi, ve o da boş bir sanı değildi. (Yeri gelmişken hemen söyleyeyim, marksizm dün geçerliydi, ama artık dünya değişti, onun için yasallıklar da değişti, Marx'ın teorisi o nedenle bugünü açıklayamıyor, yoksa dün söylediklerimiz doğrudu biçimindeki tezimiz --ki hala savunulduğunu görüyorum-- tümüyle bilim-dışı, salt Marx'ı ve kendimizi kurtarmaya yönelik bir spekülasyondan ibarettir.)

Bütün bunlardan sonra benim vardığım sonuçlardan birisi şu: İki Marx vardır. Birinci Marx, Feuerbach Üzerine Tezleri yazan Marx (bu "Marx radikal biçimde materyalist, mekanik determinizmin zerresini taşımayan, dünyayı değiştirici, devrimci Marx). İkinci Marx ise, Katkı'ya Onsöz'ü yazan Marx (Newtoncu, Darwinci ve Hegelci Marx). Sonuçta ikinci Marx birincisine egemen olduğu için, Marx Feuerbach Üzerine Tezler arka plana itilip unutulmuş, salt güzel sözler olarak tekrarlanmış, marksizm eşittir tarihsel ve diyalektik materyalizm, olmuştur. Şimdi krizinden söz ettiğimiz Marx, işte bu ikinci Marx'tır. Belki şu yapılabilir: Marx, ikinci Marx'tan

ar indirilir (yani Tarihsel Materyalizm reddedilir) ve birinci Marx'a sahip çıkılarak, senin deyimimle, marksizm yeniden inşa edilir, ve buna da gene marksizm denir. Belki bu yapılabilir, ama besbelli ki bu zorlama, politik kaygılarla yapılan bir zorlamadan ibaret kalır. Bir ara benim de aklımdan böyle bir şey geçti. Ama sonra vazgeçtim. Nedeni şu: Marx'ı bir başlangıç noktası değil de bir köken (orijin) olarak gören, dolayısıyla "Marx'a geri dönmek"ten söz eden her görüş bilim-dışıdır, tutucudur, tıpkı "aslımıza dönelim" diyen bütün öteki görüşler gibi.

Demir, Marx'ın tarihsel materyalizm (ekonomik-toplumsal formasyon) teorisinin ~~hiçbir~~ geçerliliğinin hiç bir kanıtı olmadığını söyledim. Yani, Marx ve Engels de, benim bildiğim kadarıyla, hiç bir yapıtlarında bunu kanıtlamaya yönelmemişlerdir. Gerçeği açıklar gibi görünmesi onun kanıtı sayılmıştır. Kanıt diye ortaya sürülen iki görüş, çok cılız iki görüş vardır:

1) İnsanların politika yapmadan, sanat yapmadan, felsefe yapmadan önce, yemeleri, içmeleri, barınmaları, yani maddi yaşamlarını üretmeleri zorunluluğu. Çok doğru olan bu tez, ekonominin son kertede belirleyici olduğunun kanıtı değildir. Kanıtladığı şey, maddi yaşamın üretimi ve yeniden üretimi olmadan diğerlerinin hiç birisinin olmayacağıdır. Bu tamam. Ama bu kadarıyla, bu tez, belirleyiciliği ispatlamaz. Önemli ispatlar. Yani birinin belirleyici, ötekinin (ne kadar dolaylı olursa olsun) belirlenen olduğunu ispatlamaz. İspatladığı şey, altyapı ile üstyapının karşılıklı birbirlerini etkiledikleri, belirledikleri, her ikisinin de birbiri karşısında görece özerk olduklarıdır. Görece özerklikle belirleyicilik birbirlerini dışlayan kavramlardır zaten. Yani hem altyapının belirleyici olduğunu söylemek, ama aynı zamanda üstyapının görece bir özerklik taşıdığını söylemek tam bir mantıksal çelişkidir.

2) İkinci kanıt, Engels'in Borgius'a yazdığı Ocak 1984 tarihli mektuptadır. Orada ~~Engels'in~~ Engels'in söylediği özetle şöyleydi: Ele alınan üstyapı düzlemi ekonomiden, yani altyapıdan ne denli uzaklaşırsa, gelişme o denli raslantılara bağlı görülecek ve gelişmenin çizdiği eğri ekonomiden o denli uzak düşen sapmalar gösterecektir. Ama eğer bu eğrinin ortalama eksenini, yani trendi çizilecek olursa, ya da eğer incelenen tarihsel dönem olabildiğince uzun ve ele alınan alan olabildiğince büyük olursa, üstyapıdaki bu ortalama eksenin ekonomik gelişme eksenine o denli yaklaştığı ve ona o denli paralel olma eğilimi gösterdiği görülecektir. Ama kanıt diye öne sürülen bu sözler de, Engels'in kanıtlamak istediği şeyi, yani altyapının belirleyiciliğini değil, olsa olsa başka

bir şeyi kanıtlar. Eğer A ile B arasında ne kadar dolaylı olursa olsun karşılıklı bir etkileşim olduğunu kabul ediyorsak, A'daki gelişmelerin genel eğiliminin B'deki gelişmenin genel eğilimiyle çakışması, nasıl oluyor da B'nin A üzerinde son kertede belirleyici olduğunu kanıtlıyor? Bunun kanıtladığı şey, olsa olsa başta yapı an varsayımın, yani A ile B arasında karşılıklı etkileşim olduğu varsayımının doğruluğudur. Yani eğer bu bir belirleyicilik kanıtıysa, tersi de iddia edilebilir, yani olgudan hareketle B'nin A'yı değil de, A'nın B'yi belirlediği de iddia edilebilir.

Sorun nerededir? Sorun özne/yapı ikileindedir ve marksizm bu ikilemi bir çözüme kavuşturamamaktadır. Bir yanda tarihi yapan özne, öte yanda önceden belirlenmiş bir takım yasalara göre hareket eden ve gelişen yapının, öznenin yarattığı bu tarihi belirlemesi. İkisi arasındaki gerçek ilişki nedir? Birinci Marx özneye vurgu yapar, ikinci Marx ise yapıya. Sorun çözümsüzdür. Marksizmin krizi de budur. Marksizmin 20. yüzyılda ortaya çıkan sınıf-dışı özneleri açıklayamaması bundandır, işçi sınıfının ona atfedilen tarihsel misyonu yerine getirememesini açıklayamaması bundandır, vb., vb...

Şöyle ilginç bir durum var: Tezlerde (Zülfü'nün yazdıklarında), ekonominin son tahlilde (kertede) belirleyiciliği ilkesi büyük bir gösterişle ve kararlılıkla reddediliyor. Ama hemen ardından onu (yani bu ilkeyi) kabul eden bir dizi tahlil yapılıyor. Kaldı ki, bu açıdan Zülfü'nün yazdıklarıyla senin yazdıkların da bir birini tutmuyor. Bu mantıksal çelişkilerle dolu, dolayısıyla eklektik tezler, bu tezleri tartışmaya çalışacak insanları şaşkına çevirmeyecek midir? İşin içinden çıkmayan okurun önce anlayamadığı için moralini bozup, ardından onu kayıtsızlığa, ilgisizliğe sürükleyecek midir? Benim şöyle bir önerim var: Bu konulara tezlerin bundan sonra yayınlanacak bölümlerinde tekrar dönülecek midir, bilmiyorum. Ama madem tezleri değişik kişiler kaleme alıyor ve bu kişilerin yazdıkları arasında iç tutarlılık aranmıyor (o zaman bari imzalarınızı koyseydiniz, böylesi çok daha kötü), o zaman hiç değilse aynı kalem kendi iç tutarlılığına (seninki gibi) özen gösterebilirsin. Benim gönderdiğim yazılardan hoş giden bir-iki fikrin çekilip alınması ve onların başka bir sistematığı olan fikirlerin arasına katılması, okurun kafasını karıştarması bir yana, benim fikirlerime de tezler içinde yer vermek demek olmuyor.

Toplumsal Özne ve sınıflar

Bütün bunları söyledikten sonra sınıfların toplumsal özne olup olmadıkları, tarihin sınıf savaşmaları tarihi olup olmadığı, vb.

üzerinde sanırım uzun boylu durmam gerekmiyor. Sınıflar elbette varlar. Ama bunlar yalnızca üretim ilişkisi içinde belli bir konum olan, üretim araçlarının mülkiyeti açısından belli bir konumu olan tek tek bireylerin toplamına verdiğimiz ekonomik özlü bir adlandırmadır. Hepsi bu kadar. Bireyin şu ya da bu ekonomik sınıfa dahil olması, onun ne politik olarak, ne de başka bir açıdan nasıl davranacağını ^{bel başına} belirlemez. Ama onun nasıl davranacağını belirleyen faktörlerden biri değil midir? Evet. Ama yalnızca biri, şu ya da bu önemde (ki bu önem sabit değil dir, koşullara göre farklı ağırlıklar taşır) bir faktördür. Başka faktörler de vardır. Biyolojik faktörlerden, yetiştiği ortama, ailesine, aile içindeki ilişkilere, gördüğü eğitime, oturduğu kente, hangi ülkede yaşadığına, ulusal kökenine, vb., vb., vb... ^{kalder}. Ekonominin son kertede belirleyiciği ilkesinin savunan kişi, evet bunlar da önemlidir, ama ne olursa olsun, son kertede belirleyici olan sınıfsal konumdur, der. Ama üstyapısal denen diğer etmenlerin ne ölçüde önemli olduklarını, ve bu son kertede belirleyiciliğin pratikte ne anlama geldiğini söyleyemez. Nedenini yukarıda söyledim, bu sorun marksist teoride çözümsüzdür. Sen bu çözümsüzlük karşısında, sorunu "ara soyutlama düzeyleri" koyarak çözmeyi öneriyorsun. Bunu öneren ilk kişi sen değilsin. Benim izleyebildiğim kadarıyla, yüzyılın başından beri, hatta 19. yüzyılın sonlarından beri, örneğin Labriola'dan Lucaks'a, Gramsci'ye, oradan günümüze kadar bir çok kişinin yapmaya çalışıp da başaramadığı şey işte bu. Marksizmin düşün tarihi bu çabanın ürünleriyle dolu. Eger başarılı olsaydı bugün marksizmin krizinden söz etmiyor olacaktık. Geriye bir tek, onun ~~çok~~ en kaba, en indirgemeci, en ekonomist yorumunun politik ve krizi ~~kriz~~ ve çöküşü kalacaktı.

Toplumsal öznenin elbette sınıflarla bağlantısı var. Bu bağlantı bireyin davranışlarının sınıfsal konumla olan bağlantısıyla olduğu gibidir. Laclau ve Mouffe'un verdiği örneği tekrarlayacak olursam: İşçi ile patronu arasında, salt biri işçi öteki patron diyeç antagonizma doğmaz. (Bir önemli hatırlatma, antagonizma çelişki demek değildir. Ne yazık ki, türkçeye "uzlaşmaz çelişki" diye, yani çelişkinin bir türü olarak çevrilmiştir. Türkçe karşılığı yok, ya da ben bilmiyorum.) İkisi arasında bir antagonizma doğması için, işçinin, "ben artık bu koşullarda ^{çalışmak} yaşamak istemiyorum, kendimi sömürmek istemiyorum" demesi ve buna uygun bir davranışa girmesi gerekir, yani örneğin sendikalaşması, greve gitmesi, ~~xxx~~ bu nedenle bir derneğe, partiye girip orada aktif olması, vb. gerekir. Yani

Ahmet KARDAM
Tarafindan bagışlanmıştır
TÜSTAV

teorik

Ahmet KARDAM
TARAFINDAN BAĞIŞLANMIŞTIR
TÜSTAV

antagonizma sömürünün kendisinden doğmaz. İşçi sınıfı, patronlarla arasında bir antagonizma doğmadan, teorik olarak, yüz yıllar boyunca yaşayabilirler. Antagonizmanın doğması sömürü ilişkisinin dışından bir dürtüyü bekler. Bu bilinçtir. Ne bilinci? Demokrasi, özgürlük, eşitlik, adalet, vb. bilinci. Marksizm buna sınıf bilinci demıştır, ama bunun kendiliğinden bir sınıf bilinci olmadığı açıktır. İşte Lenin'in "bilincin dışarıdan verilmesi" tezi bu gerçekten kaynaklanır ve doğrudur. Lenin'in buradan kalkarak söylediği öteki şeyler doğru değildir, ama bu başka konu. Başa dönersek, şu halde, işçinin toplumsal özne haline gelmesi, ancak antagonizmanın çıkmasına bağlıdır ki, bu da ekonomik düzlemdeki sınıf ilişkilerinin içinden çıkmaz. Demek ki, toplumdaki bütün antagonizmalar toplumsal özneler yaratmaya adaydırlar. Bu kaçınılmaz değildir. Antagonizmanın o antagonizmanın taraflarını şu ya da bu biçimde toplumsal bir hareket haline getirmesi halinde, toplumsal özne ortaya çıkar, yani tek tek bireylerle sınırlı kalan bir hoşnutsuzluk olmaktan çıkar, çözüme yönelir. Örneğin kadın hareketini alalım. Kadın-erkek sorunun tarihi en az 7-8 bin yıllıktır. Ama feminizm çok yeni, genç bir hareket. Demek ki, kadın-erkek eşitsizliği kendi başına antagonizma ve toplumsal özne yaratmıyor. Yaratabilmesi için kadınların "artık yeter" demeleri gerekiyor. Bunu demeleri için de toplumda demokrasi, eşitlik, adalet, vb. düşüncelerinin ortaya çıkmış olması gerekiyor. Peki bu düşünceler nereden çıkıyor? Elbette belli ~~bir~~ ekonomik koşulların varlığı gerekiyor. Ama yalnızca ekonomik koşulların mı? Hayır, ekonomi de dahil şimdi burada sayılamayacak kadar çok koşulun. Bunlardan hiç birinin asıl belirleyici koşul olduğu iddia edilemez. Hepsi, yani bütün faktörler birbirlerini karşılıklı etkileyerek toplumun bu düşünceleri üretmesini sağlayan koşulları yaratırlar. Parti ise, bu antagonizmaları (dolayısıyla onların yarattığı toplumsal özneleri) ortak bir temel hedef etrafında birbirlerine eklemeye çalışır ve onların toplumu değiştirecek kolektif bir irade haline gelmelerini sağlamaya çalışır. Gramsci'nin dediği gibi, zaten partinin kendisi bu kolektif iradenin ceninidir. Parti bunu yapabilmek için elbet belirli sınıflara dayanmaya çalışır. Hangi sınıflara dayanmaya çalışacağı, o partinin toplumu ne yönde değiştirmek istediğine bağlıdır. Örneğin işçiler! Köylüler! Emekçiler! diye seslenir. Bunu yaptığında onların çalışma koşullarından kaynaklanan zorluklarını ele almakta, o konuda bir antagonizma ortaya çıkarmaya çalışmakta, ya da çıkmış olan antagonizmayı (ve toplumsal özneyi) kendi politik hedefine eklemeye çalışmaktadır. Ama başka türlü de seslenir: Örneğin, ~~Revizyonist~~ Demokratlar! İlericiler! Kürt halkı!

Ahmet KARDAM
Taraflndan bağıflanmıştır

diye seslenir. Bu durumda artık sınıflara değil, üretim ilişkisinin dışındaki alanlarda doğmuş başka antagonizmaların yarattığı öznelere seslenmekte, ya da özne yaratmaya çalışmaktadır. O nedenle politik çalışmanın can damarı ideolojik çalışmadır, propogandadır, ajitasyondur. Antagonizma yaratmanın (yani özne yaratmanın) ya da zaten varolan özneleri başka öznelerle eklemleyebilmenin tek yolu budur. Sorunları nasıl formüle ediyoruz, ne çözümler öneriyoruz, vb., vb., bunları hangi araçlarla, nasıl bir biçim içinde, nasıl bir profil çizerek aktarıyoruz, vb., vb. İşte mesele burada. Kendimizden örnek vermek gerekirse: İşte senin Yunanistan'dan başlayarak gazetelerle kurduğun ilişkiler, TİP-TKP Birliği ve bunu sunuş biçimi, yeni program ve bunu sunuş biçimi, dönüş kararı ve bunu sunuş biçimi, mahkemeler ve mahkemenin bir kürsü olarak kullanılmasındaki başarı, açlık grevi... evet, açlık grevi, diyorum ve susuyorum. Çünkü senin de bildiğin gibi, ondan sonraki dönemi örnek verilebilecek gibi görmüyorum. Daha önce söylediğim bir şeyi izin verirsen tekrarlayayım: Madem partinin kendisi kolektif iradenin ceninidir (rüşeymidir), o halde, toplumsal özne yaratmanın ilk adımı, partinin kendi tabanını kendi politik hedefleri doğrultusunda harekete geçirmekte yapılacak şeyler yaşamsal önem taşır. Parti üyeliği toplumsal ve politik özne olarak davranma kararıdır. Bu kararın sürekliliğinin garantisi yoktur. Bu kararı ayakta tutmak lazım.

Sevgili Nabi, işte bu konularda söyleyebileceklerim, böyle kısa(?) bir mektup çerçevesinde ~~bx~~ şimdilik bu kadar.

Genel Yönetim Kurulu ve Parti Meclisi toplantılarının sonuçlarını büyük bir merakla bekliyorum. Her ikisinin gündemi konusunda iki satır yazının dışında hiç bir şey gelmediği için, hangi konuların hangi görüşler etrafında tartışılacağından dahi haberim yok. Oysa bir önceki GYK'nın gündeminin hazırlanış biçimi, biliyorsun, beni bu açıdan ne kadar umutlandırmıştı. Kısa sürdü. Yazık!

Mektuplarını bekliyorum her zamanki gibi. Bu bitmez tükenmez bir hasret ve bekleyiş benim için. Unutma. Çiçek başta herkese ~~sevgi~~ sevgi ve selam. Biz iyiyiz. Arada kömür bitiyor, çok üşüyoruz. Seni sevgiyle, özlemle kucaklıyorum.

Ahmet Kardam